FRIESE WADDENZEEDIJKEN
ROUTEBESCHRIJVING HARLINGEN - HOLWERD

https://www.stichtingblauwelijn.nl/
info@stichtingblauwelijn.nl

Deze routebeschrijving wordt u aangeboden vanuit Stichting Blauwe Lijn, in samenwerking met Wetterskip Fryslân. Vragen en opmerkingen kunnen via info@stichtingblauwelijn.nl gesteld worden. *Donaties zijn van harte welkom!*

We wensen u een goede tocht toe.

Wout de Vries, vrijwilliger SBL

HARLINGEN – HOLWERD OVERZICHT

https://www.stichtingblauwelijn.nl/
info@stichtingblauwelijn.nl

A. Harlingen
B. Slachtedyk
C. Zwarte Haan
D. Gemaal de Heining
E. Pier Holwert

Noten/verantwoording

- Alle kaartjes komen van Google maps
- Alle foto’s zijn gemaaktdoor Wout de Vries
- De toertocht is ontwikkeld in samenwerking met Wetterskip Fryslân
- Informatie komt deels van oud WF collega’s en deels uit Wikipedia

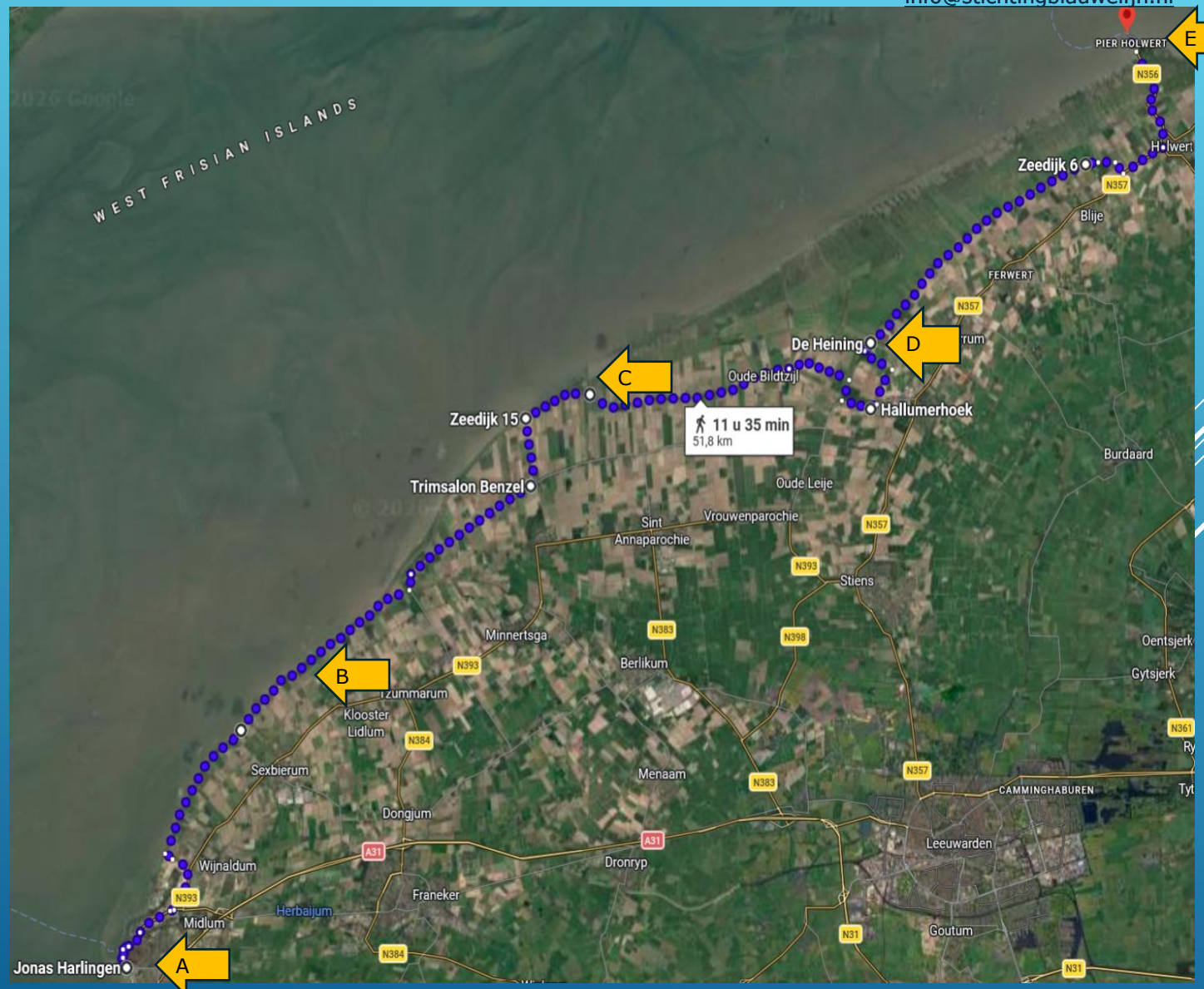

HARLINGEN: GRATIS PARKEREN OP PARKEERPLAATS WESTERZEEDIJK

https://www.stichtingblauwelijn.nl/
info@stichtingblauwelijn.nl

Vanaf de parkeerplaats lopen we naar het beeld van de Stenen Man. Het kaartje geeft de wandelroute in Harlingen weer.

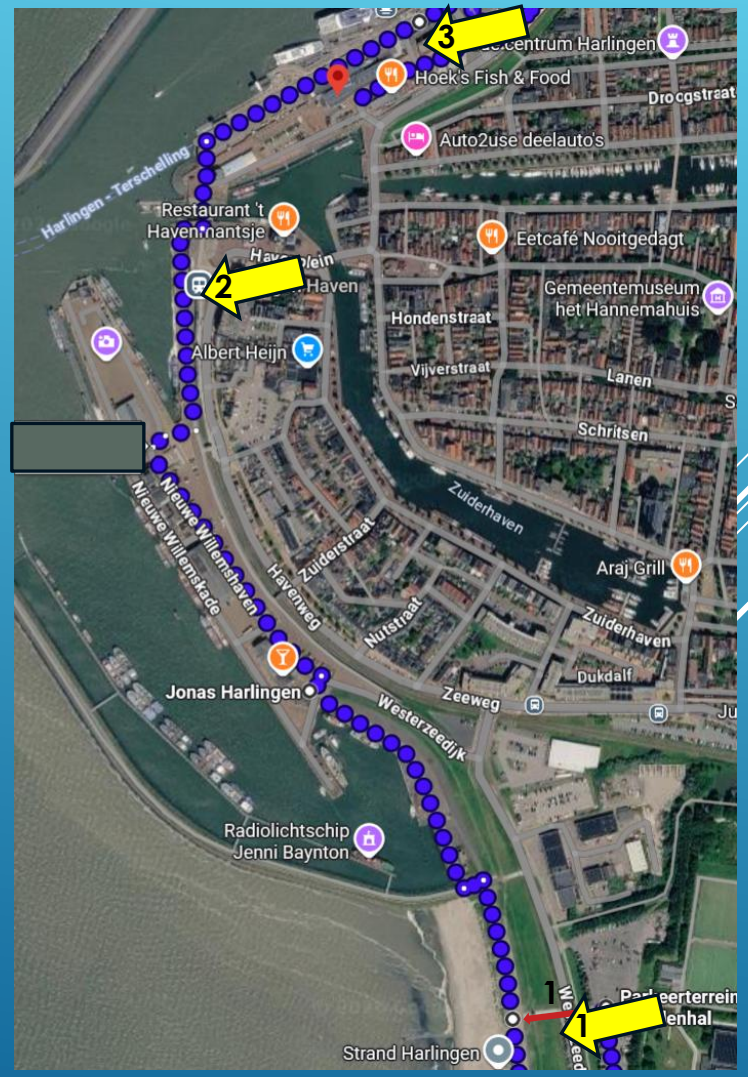

1. DE STENEN MAN

https://www.stichtingblauwelijn.nl/
info@stichtingblauwelijn.nl

De Stenen Man staat op de zeedijk aan de Westerzeedijk en is ter nagedachtenis van Caspar de Robles. Hij was als Portugees Stadhouder van Friesland in de Tachtigjarige oorlog (1572-1576).

Hij staat, al dan niet terecht (zie Wikipedia), symbool voor het beslechten van meningsverschillen over de gelijke bijdrage aan het zeedijkonderhoud door boeren voor en achter de Slachte. Aanleiding was de Allerheiligenvloed uit 1570. Daarna verwaarloosden de Friezen door onderlinge meningsverschillen hun dijken jarenlang. De zeer harde hand van Caspar de Robles (oprichten van galgen, wegwerpen vrijstellingsbrieven) dwong hen hun dijken te herstellen.

Op de trap staat de ontwikkeling van de kruinhoogte in de tijd weergegeven (de verdere toelichting staat bij de stop bij de Slachte – stop B).

STENEN MAN (1) → KEERMUUR HARLINGEN (2)

https://www.stichtingblauwelijn.nl/
info@stichtingblauwelijn.nl

De waterkering langs het spoor in Harlingen is in 2010 gereed gekomen. Het was een relatief dure waterkering, onder meer vanwege de inpassing in een stedelijke omgeving: de keermuur moest zo laag mogelijk worden aangelegd. Hier bracht een zogeheten neus uitkomst, die de zware golfaanval kan keren. De fundering moest daardoor wel zwaar worden aangelegd (onderbouwd met proeven in de UK).

Dankzij deze nieuwe keermuur is het spoor binnendijks gekomen. De gemeente heeft vervolgens het vervallen buitendijkse terrein opgeknapt. Overnachten (met champagneontbijt 😊) kan in de voormalige vuurtoren en in de blauwe hijskraan.

WANDELROUTE NAAR COUPURE (2)

https://www.stichtingblauwelijn.nl/
info@stichtingblauwelijn.nl

We lopen op en langs de waterkering in Harlingen.
Er is bij de bouw veel aandacht besteed aan de vormgeving van deze waterkering. De mooie trappen illustreren dit.

Boven op de keermuur heb je goed overzicht over dit nieuw ontwikkelde gebied:

- Buitendijks is het havenkarakter behouden en zijn nieuwe voorzieningen gebouwd.
- Aan de landzijde zijn luxe appartementen met uitzicht over het wad gebouwd.
- Het spoor naar de haven is binnendijks gekomen.

De Zuiderpier maakt onderdeel uit van deze waterkering: zonder deze pier zou de keermuur niet bestand zijn tegen de enorme golven.

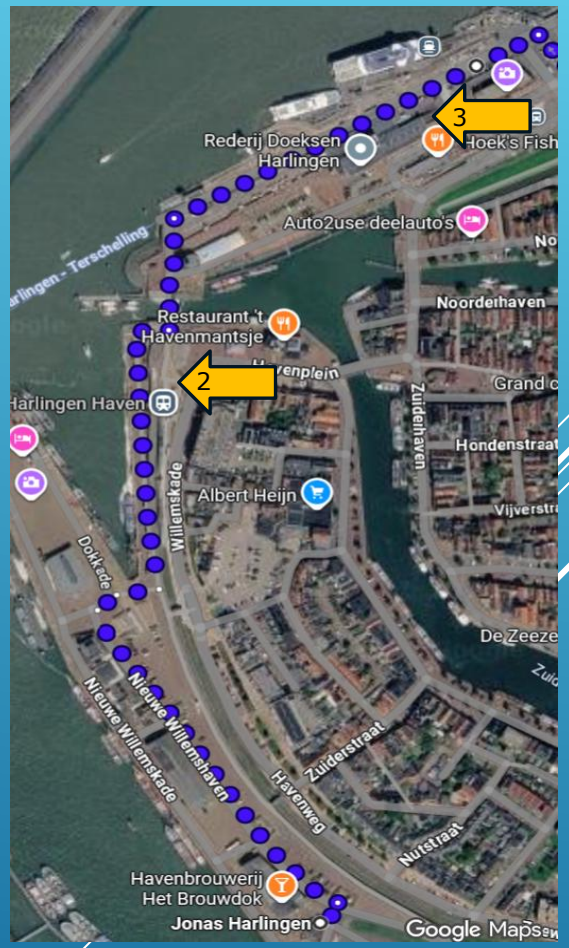

STOP 2. COUPURE

https://www.stichtingblauwelijn.nl/
info@stichtingblauwelijn.nl

Een coupure is de plaats waar de waterkering kan worden gepasseerd, bv door ambulances. In geval van een calamiteit/hoogwater moet deze coupure gesloten worden. Dit gebeurt met schotbalken (vroeger) of - zoals hier - met zware deuren (zie rechter foto). Voor het geval dat de deur niet gesloten kan worden, kan in de tweede sponning een andere deur van bovenaf geplaatst worden. Als extra veiligheid kunnen tussen de balken of tegen de gesloten deuren zandzakken worden geplaatst.

COUPURE (2) → BOOTTERMINAL (3)

https://www.stichtingblauwelijn.nl/
info@stichtingblauwelijn.nl

Op de draaibrug hebben we goed zicht op 2 sets vloeddeuren:

- De vloeddeuren aan de stadszijde worden dagelijks gesloten bij hoogwater (hoger dan NAP +1.10 m). Hiermee wordt te hoog water in de binnenstad voorkomen.
- De hogere deuren aan de waddenzijde worden bij stormcondities gesloten: ze zijn bestand tegen de hogere waterstanden en de golfwerking.

We lopen verder langs het peilhuisje naar de terminal. Onderweg passeren we een monument van Hansje Brinker.
De terminal staat op zichzelf, los van de waterkering. De onderliggende parkeergarage is bij mijn weten de enige in Nederland, waarvan de muur een waterkerende functie heeft. Andere parkeergarages in bv duinen hebben die geïntegreerde functie niet. Toch wordt dat wel zo gepresenteerd.

Via de Zuiderhaven en de Zuiderstraat lopen we terug naar de auto.

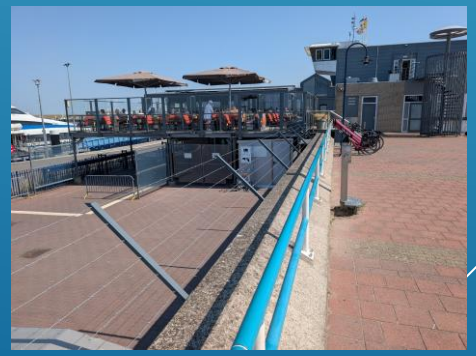

HARLINGEN (A) → SLACHTEDYK (B)

https://www.stichtingblauwelijn.nl/
info@stichtingblauwelijn.nl

Vanaf de parkeerplaats rijden we langs de zeedijk naar Harlingen. Over het spoor linksaf, langs de keermuur en doorgaande weg vervolgen. Zo komen we na wat haakse bochten en met mooi zicht op de binnenstad langs de bootterminal, en daarna over de Tsjerk Hiddessluizen. Weg vervolgen en bij de afslag P4 linksaf slaan.

AFSLAG NIEUWE INDUSTRIEHAVEN → ZEEDIJK

https://www.stichtingblauwelijn.nl/
info@stichtingblauwelijn.nl

We rijden over de Lange Lijnbaan, met:

- Links de buitendijkse industrie.
- Rechts de primaire waterkering, die destijds op ‘Deltahoogte’ is aangelegd.

<u>Rechtdoor</u> bij de haakse bocht naar links (lijkt een fietspad, is gewoon de weg). Einde rechtsaf langs de zeedijk

PAS OP DE SCHAPEN

https://www.stichtingblauwelijn.nl/
info@stichtingblauwelijn.nl

Houd tijdens het rijden langs de dijk rekening met de schapen; zij doen dat niet met ons. Ze vinden de warmte van het asfalt heerlijk en blijven gewoon liggen als je er op een paar cm langs rijdt. Dus voorzichtigheid is geboden.

Schapen zijn onze dijkwerkers. Gras is namelijk van groot belang voor de instandhouding van de dijken. Door goed onderhoud krijgen we de juiste wortels, dus de juiste weerstand. Schapen zorgen voor dit onderhoud. Ze trekken het gras er niet uit (zoals koeien), maar snijden het met hun gebit af. En hun hoeven rukken de toplaag goed aan; koeien trappen die stuk.

(Toen ik deze foto's maakte was het 32°C. Her en der stonden de schapen zo in een kringetje met de kop omlaag. Blijkbaar hadden ze zo wat koelte.)

ONDERWEG NAAR DE SLACHTE

https://www.stichtingblauwelijn.nl/
info@stichtingblauwelijn.nl

Gemaal Roptazijl
Samen met gemaal Zwarte Haan pompt dit gemaal het overtollig water naar de Waddenzee uit Noord West Fryslan. Dit gebied zakt onder meer vanwege de zoutwinning.
Bij dit gemaal is een aparte vishevel, die glasaal door de zeedijk naar het binnenwater hevelt, zodat palingen de kans hebben om op te groeien in de Friese boezem.

DETAILS ONDERWEG

https://www.stichtingblauwelijn.nl/
info@stichtingblauwelijn.nl

Op verschillende locaties langs de zeedijk ligt materiaal op voorraad, dat ingezet kan worden bij schade tijdens stormen.

Dit greppeltje is aangelegd om tijdens stormen het overslaande water af te voeren. Gelukkig is dat nog nooit nodig gebleken.

Langs de zeedijk zie je deze waterbakken: drinkwater voor onze dijkwerkers: de schapen. Er loopt daarvoor een waterleiding langs de hele dijk. Op de achtergrond een valkkast, roofvogels die helpen bij de bestrijding van de muizen.

STOP SLACHTEDYK (B)

https://www.stichtingblauwelijn.nl/
info@stichtingblauwelijn.nl

De Slachte is een oude dijk die destijds het water langs de Middelsee buitenhield. De dijk loopt tot voorbij Sneek.

DIJKEN DOOR DE EEUWEN HEEN

https://www.stichtingblauwelijn.nl/
info@stichtingblauwelijn.nl

Vanaf de 11e eeuw slibde de Middelsee langzaam dicht. De gebieden die zo ontstonden werden de Nieuwlanden genoemd. Het Bildt is ontstaan uit verdere opslibbing van het oude Middelzeegebied. Het is "opgebild" land; "opbillen" is een oud woord voor opslibben. Het gebied van Blija Buitendijks (verder naar het oosten) is ook opslibbing van de vroegere Middelsee

Stenen in het dijktalud geven de kruinhoogtes door de eeuwen heen aan. Onderstaande figuur geeft een schematische duiding van de redenen en de effecten van deze dijkverhogingen op het ruimtebeslag.

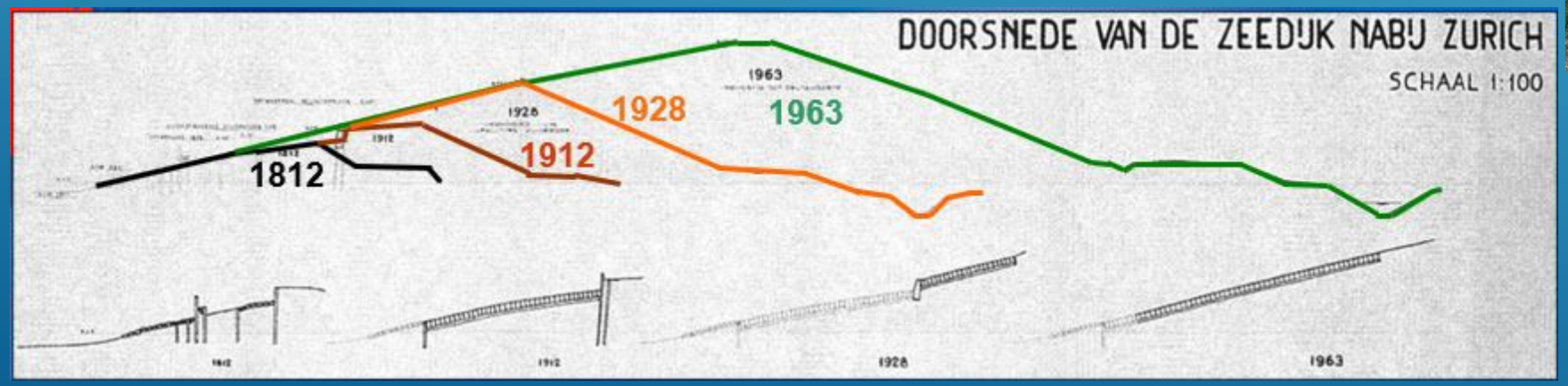

ZICHT VANAF DE KRUIN

https://www.stichtingblauwelijn.nl/
info@stichtingblauwelijn.nl

Op de kruin zien we:

- Landwaarts: De lage Slachtedijk.

- De Waddenzee.

- De dijk van een Wijf.

SLACHTE → KOEHOAL

https://www.stichtingblauwelijn.nl/
info@stichtingblauwelijn.nl

We vervolgen onze weg langs de dijk en komen langs Koehoal. Hier staan een paar tekstborden met uitleg en foto’s van ondermeer de dijkverhoging in 1970 - 1975. Het standbeeld staat er ter herinnering aan de toenmalige visserij.

Verhoging zeedijk 1970 – 1975 tussen de Grote Kolk en de bunker (Sédyk 5 t/m 10).

De bunker in het binnentalud was 1 van de 4 bunkers die de Duitsers hier hadden geplaats. Het informatiebord geeft nadere uitleg.

KOEHOAL → ZWARTE HAAN

https://www.stichtingblauwelijn.nl/
info@stichtingblauwelijn.nl

Op de splitsing slaan we linksaf, over het veerooster naar Westhoek. We rijden over een smalle oude zeedijk – de Armendijk – die overgaat in de Oudebildtdijk. Deze dijk is in 1505 aangelegd bij de inpoldering van het Bildt.
We gaan ruim 3 km rechtdoor bij de afslag naar St Jacobiparochie en langs Meijer Metal.

VERDER NAAR ZWARTE HAAN

https://www.stichtingblauwelijn.nl/
info@stichtingblauwelijn.nl

We vervolgen de Oudebildtdijk tot aan Nij Altoena. In Nij Altoena linkaf slaan naar de Schuringaweg. Bij de Nieuwebildtdijk aangekomen weer linksaf slaan naar de Zwarte Haan.

STOP ZWARTE HAAN (C)

https://www.stichtingblauwelijn.nl/
info@stichtingblauwelijn.nl

Op Zwarte Haan staat het gemaal én is het gelijknamige restaurant, een aanrader. Als de parkeerplaatsen bij het restaurant vol zijn: paar honderd meter terugrijden, linksaf en achter de dijk terugrijden naar de parkeerplaatsen bij het restaurant.

BEZIENSWAARDIGHEDEN BIJ ZWARTE HAAN

https://www.stichtingblauwelijn.nl/
info@stichtingblauwelijn.nl

Op Zwarte Haan staat de Slikwerker ter herinnering aan de mannen die de aanslibbing van het voorland hebben versneld en vastgelegd. In 1505 is de Oudebildtdijk aangelegd, in 1600 de Nieuwebildtdijk. Zwarte Haan is het begin van de Nieuwebildtdijk.

De bank op de dijk staat er ter herinnering van gedeputeerde Anita Andriesen, die zich heeft ingezet voor behoud van de kwaliteit van het Friese landschap.

Zwarte Haan is ook de startplaats van het Jabikspaad, de Friese Camino de Santiago. Zes kilometer zuidelijker ligt Sint Jacobiparochie met het pelgrimskunstwerk en het informatiecentrum in de Groote Kerk. Via Zwarte Haan loopt een oostelijke route, via Oudebildtzijl, Stiens en Leeuwarden naar Irnsum. Het Jabikspaad is 130 kilometer lang en loopt naar Hasselt.

ZWARTE HAAN (C) → GEMAAL DE HEINING (D)

https://www.stichtingblauwelijn.nl/
info@stichtingblauwelijn.nl

We rijden over de Nieuwebildtdijk verder naar het oosten. Deze dijk is rond 1600 aangelegd. Als je goed kijkt zie je dat de rechterzijde (richting land) lager ligt dan de linkerzijde (richting zee). Dit komt doordat het land rechts langer ontwaterd is en dus langer gezakt is.

LANDBOUW

https://www.stichtingblauwelijn.nl/
info@stichtingblauwelijn.nl

Het Bildt is een pootaardappelgebied: bij mijn weten 1 van de 3 in de wereld. De aardappels moeten dan ook aan hoge kwaliteitseisen voldoen.
Aardappelen kunnen eens per drie jaar verbouwd worden. De andere jaren zijn er wisselgewassen, zoals wintertarwe, uien, suikerbieten.
Vanwege deze hoogwaardige landbouw is het belangrijk dat het zoute kwelwater zoveel mogelijk wordt weggespoeld.

VERDER NAAR HET OOSTEN DOOR NIJE-SYL

https://www.stichtingblauwelijn.nl/
info@stichtingblauwelijn.nl

In Nije-Syl komen we op een kruising. Hier rijden we rechtdoor, met een slinger over de kruising. We rijden verder langs de binnendijk.

NAAR HALLUMERHOEK

https://www.stichtingblauwelijn.nl/
info@stichtingblauwelijn.nl

Achter deze binnendijk liggen boerderijen, vandaar de opritten. Doorgaande weg vervolgen bij bocht naar rechts.

NAAR HALLUMERHOEKE

https://www.stichtingblauwelijn.nl/
info@stichtingblauwelijn.nl

Bij T-splitsing naar links. In Hallumerhoeke weer naar links, bij bordje Kunstwerf het Lage Noorden, richting Westernijtsjerk.

NAAR GEMAAL DE HEINING

https://www.stichtingblauwelijn.nl/
info@stichtingblauwelijn.nl

Volg de Hoge Herenweg en sla linksaf bij bruine bordje Kunstwerf het Lage Noorden/Kweldercentrum. Aan het einde links, kan je bij het gemaal parkeren.

STOP D: GEMAAL DE HEINING

https://www.stichtingblauwelijn.nl/
info@stichtingblauwelijn.nl

Gemaal de Heining is vooral aangelegd om een goede zoet-zout overgang te maken. Naast het gemaal is een afwateringskanaal naar het buitendijks natuurgebied Noorderleegh gemaakt. Het gemaal heeft een vispassage voor trekvissen (glasaaltjes, bot, spiering en stekelbaars). De vistrap houdt het water tegen dat naar de Waddenzee wil terugstromen. Zo blijft in een groot deel van de geul genoeg water staan en hebben de vissen langer de tijd om naar het gemaal te zwemmen. De pomp was bij plaatsing in 2018 de grootste visvriendelijke vijzelpomp in Nederland.

HET NOORDERLEEGH

https://www.stichtingblauwelijn.nl/
info@stichtingblauwelijn.nl

We hebben hier goed zicht op het buitendijkse gebied Het Noorderleegh, met het zicht op de vogels, de Waddenzee en de eilanden.
Bij helder weer kan je de boot naar Ameland zien varen.

Buiten het stormseizoen staat in het buitendijkse gebied jongvee, schapen en (slacht)paarden. En zijn er heel veel fouragerende vogels: een walhalla voor de vogelliefhebber.

Het stormseizoen is van 1 oktober tot 1 april (meen ik☺).
Bij fikse stormen kan dit buitendijkse land volledig onder water staan. De golfslag neemt de losse vegetatie mee, die blijft hangen in het prikkeldraad. Na de storm ligt de dijk ook vol mee. Dat moet allemaal verwijderd worden ivm de instandhouding van de gezonde grasmat; een hels karwei.

GROENE DIJK

https://www.stichtingblauwelijn.nl/
info@stichtingblauwelijn.nl

Vanaf de bovenkant bij het gemaal hebben we goed zicht op dit grote voorland, Noorderleegh. Het is goed te zien dat deze dijk alleen een grasbekledingheeft: een groene dijk. Bij de aanleg is er destijds door de regering besloten dit tracé te kiezen, en niet - via een kortere route - het buitendijkse land in te polderen. Dankzij dit voorland, met een mix van landbouw en natuur, kan de dijk zonder harde bekleding worden aangelegd. Wel is daartoe het buitentalud veel flauwer: 1:7 ipv 1:3.
Op 1 november 2006 was dit gebied wereldnieuws. Zelfs CNN was aanwezig om de paarden, die nog buitendijks waren gebleven, te filmen. Zij waren gevlucht op de zogeheten Dobbe: hoogwatervluchtplaats + drinkwater (zie rechterfoto).

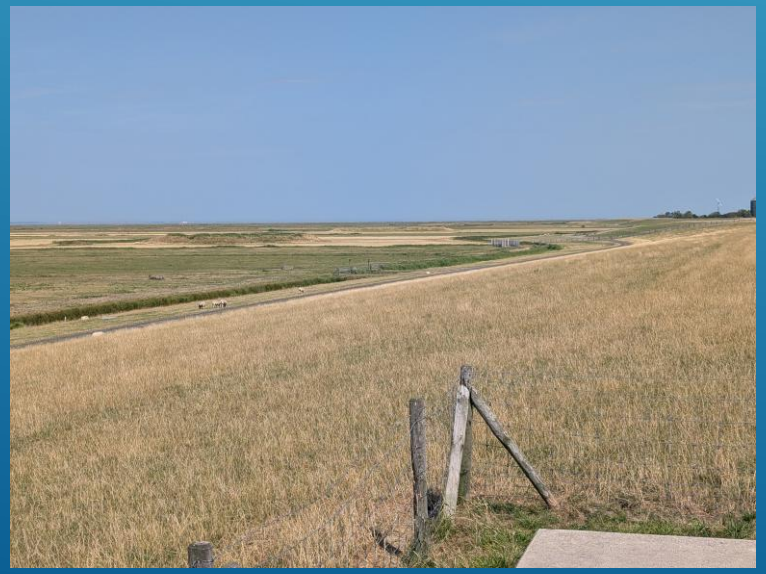

OPTIONEEL: KWELDERCENTRUM NOORDERLEEGH

https://www.stichtingblauwelijn.nl/
info@stichtingblauwelijn.nl

Natuurbeheerder it Fryske Gea heeft in het Kweldercentrum Noorderleegh een interessante tentoonstelling over dit bijzondere buitendijkse gebied. Rijd vanaf De Heining door en volg bord Kweldercentrum Noorderleegh.
Naast de tentoonstelling is er een koffiemachine en zijn er toiletten ☺.

KWELDERCENTRUM NOORDERLEEGH

STICHTING Blauwe Lijn

https://www.stichtingblauwelijn.nl/
info@stichtingblauwelijn.nl

DE HEINING (D) NAAR PIER HOLWERD (E)

https://www.stichtingblauwelijn.nl/
info@stichtingblauwelijn.nl

Vanaf De Heining rijden we binnendijks naar het oosten richting de groene silo.

DE DIJK OP HOOGTE : DIJKTEMPEL GEMAAKT DOOR IDS WILLESMA

https://www.stichtingblauwelijn.nl/
info@stichtingblauwelijn.nl

Dit monument is geplaats ter gelegenheid van de voltooiing van de Friese Waddenzeedijken op Deltahoogte. Het is gemaakt door kunstenaar Ids Willemsma. De 12 pijlers verbeelden de twaalf Nederlandse provincies, die door de dijken op deltahoogte beschermd worden tegen het water. Op het dak ligt tweehonderd ton klei als kruin van een stuk zeedijk dat op hoogte is gebracht. Het onderhoud is bijzonder: met een bosmaaier naar boven, en via de ring middenin zekert de maaier zich om zijn werk te kunnen doen.

Het beklimmen van Seedykster Toer - de groene silotoren van keunstwerf Het lage Noorden - is bij mijn weten gratis. Én er is een mooi terras.

DROOGTE EN MUIZEN

https://www.stichtingblauwelijn.nl/
info@stichtingblauwelijn.nl

De droogte van 2026 viel samen met een muizenplaag. Gevolg:

- Gele dijken/dor gras;
- Veel muizenschade (zie foto);
- Veel meeuwen, kraaien en roofvogels, waaronder velduilen en ooievaars. De muizenholen en –gangen op de dijk vormen zwakke plekken.

NAAR DE PROVINCIALE WEG

https://www.stichtingblauwelijn.nl/
info@stichtingblauwelijn.nl

Op een gegeven moment zetten we de tocht binnendijks voort. We blijven langs de dijk rijden en gaan aan het einde met de bocht mee naar rechts op de oude dijk blijven. Bij de provinciale weg afslaan naar links.

PIER VAN HOLWERT

https://www.stichtingblauwelijn.nl/
info@stichtingblauwelijn.nl

Bij rotonde gaan we voor Holwert linksaf naar Ameland.
We passeren het oude veerhuis met zijn rode dakpannen, dat nu geheel binnendijks ligt. De veerhaven is nog te zien in het landschap.
We rijden de pier op. Naarmate we verder komen zien we vooral links dat het aangeslibde land lager wordt en vaker onder hoogwater komt te staan.

LAATSTE STOP

https://www.stichtingblauwelijn.nl/
info@stichtingblauwelijn.nl

Parkeren kan op de aangegeven parkeerplaats, waar de blauwe kaart gebruikt moet worden.

Het is vaak een spectaculair gezicht aan het einde van de pier, vanwege de stroming, het slib bij laagwater (vaak icm de baggerschepen die hier dagelijks bezig zijn), de golven bij storm bij hoogwater, etc.

Bij de rit terug naar Holwert kan je duidelijk zien wat de aanslibbing betekent. Naarmate we dichter bij de dijk komen wordt het land hoger en de vegetatie minder zilt.
Aan de linkerkant voor ons doemen twee vrouwen op: een grote en een smalle vrouw kijken uit vanaf de dijk over de Waddenzee.

FRIESE WADDENZEEDIJKEN
EINDE ROUTEBESCHRIJVING HARLINGEN - HOLWERD

https://www.stichtingblauwelijn.nl/
info@stichtingblauwelijn.nl

Deze routebeschrijving wordt u aangeboden vanuit Stichting Blauwe Lijn, in samenwerking met Wetterskip Fryslân. Vragen en opmerkingen kunnen via info@stichtingblauwelijn.nl gesteld worden. *Donaties zijn van harte welkom!*

Ik hoop dat u genoten heeft van deze tocht.

Wout de Vries, vrijwilliger SBL